

УДК 338.435

Андрущенко О.С., ст. викладач
Кальченко С.В., к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Анотація. У статті вивчені сучасні особливості розвитку фермерських господарств на Україні. Проаналізовано теоретичні особливості фермерства як форми аграрного підприємництва. Обґрунтовано необхідність кадрової підготовки фахівців для ведення фермерського способу господарювання в сучасних умовах.

Ключові слова: фермерське господарство, аграрне підприємництво, постіндустріальна економіка, кооперація, кадрове забезпечення, інформація.

Annotation. In this paper we study the modern features of development of farms in Ukraine. The theoretical features of farming as a form of agricultural enterprise. Investigated the strengths and weaknesses of functioning farms. Studied foreign experience of farming on the basis of cooperative activities. The ways of development of farms of Ukraine in the global economy. Studied livelihoods of farmers in Europe, which are applicable in the domestic agricultural sector. Investigated the prospects of cooperative construction based farms in Ukraine. Studied the problems of development of cooperation among local farmers. The necessity of training personnel for farming method of management in modern conditions.

Keywords: farm, agricultural entrepreneurship, post-industrial economy, cooperation, human resources, information.

Постановка проблеми. Специфіка розвитку вітчизняного фермерства значною мірою визначається характером державної політики в сфері АПК, згідно якої свого часу необхідно було забезпечити формування товарного сільськогосподарського виробництва шляхом залучення селян до підприємницької діяльності, створити умови для розвитку аграрного сектору на засадах вільної («чистої») конкуренції між формуваннями сімейного типу. В той же час фермерство вважалося єдиною можливою альтернативою підприємствам колгоспно-радгоспного типу, оскільки фінансовий капітал тривалий час було сконцентровано в інших секторах економіки.

За сучасних умов, коли великі компанії здійснюють активну експансію в аграрну сферу, здобуваючи контроль над цілими галузями, роль фермерських господарств полягає не тільки у забезпеченні населення продовольством. Сучасний фермер являє собою один із шляхів збереження вітчизняного села як адміністративної та соціальної сукупності.

Аналіз останніх досліджень. Особливості функціонування фермерських господарств в сучасних умовах, специфіка ведення господарської діяльності та перспективи розвитку фермерства як складової аграрного підприємництва були об'єктом дослідження в

працях М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т.Саблука, Т.І. Яворської та ін.

Мета дослідження. Проте, на нашу думку, лишаються недостатньо вивченими питання адаптації вітчизняного фермерства до вимог і стандартів постіндустріальної економіки, яка функціонує в розвинених країнах світу і вимагає нових підходів до організації господарської діяльності. В цьому зв'язку метою статті є аналіз теоретичних засад функціонування фермерських господарств та шляхів оптимізації системи господарювання даного сегменту аграрного підприємництва, виходячи із вимог сучасності.

Виклад основного матеріалу. Згідно чинного законодавства, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

Законодавчою базою створення, діяльності та припинення діяльності фермерських господарств є Конституція України, Земельний кодекс України, Закон України "Про фермерське господарство" та інші нормативно-правові акти України. Головна мета створення фермерських господарств в Укра-

їні – збільшення обсягів продовольчих фондів держави і підвищення добробуту сімей селян на основі їх участі в підприємницькій діяльності.

Фермерська діяльність як вид підприємництва здійснюється за такими принципами:

вільний вибір діяльності;

залучення на добровільних засадах до здійснення фермерської діяльності майна та коштів юридичних осіб та громадян, у тому числі на умовах оренди;

повна самостійність у формуванні програми діяльності, виборі постачальників ресурсів і споживачів вироблюваної продукції, встановлення цін відповідно до чинного законодавства;

вільне наймання працівників;

залучення матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонене або не обмежене законодавством;

вільне розпорядження прибутком (доходом), що залишається після внесення платежів, установлених законодавством;

самостійне здійснення фермерським господарством зовнішньоекономічної діяльності, використання ним належної йому частки валютної виручки на свій розсуд;

майнова та інша відповідальність за результати господарської діяльності.[2]

Специфіка сучасного функціонування вітчизняних фермерських господарств значною мірою обумовлена тими завданнями, що ставилися перед фермерами державою в процесі реформування аграрного сектору. Як відмічає В.Я. Месель-Веселяк, в процесі трансформацій аграрного сектору земля була передана селянам, і власник міг вільно розпоряджатися нею.[4]

В процесі розвитку фермерства як особливого виду аграрного підприємництва, селяни мали підвищити рівень продовольчої безпеки в країні, оптимізувати використання наявних ресурсів (земельних, матеріальних трудових тощо), сприяти розвитку сільських територій за рахунок сімейної спадковості фермерства та підвищення рівня зайнятості і добробуту на селі.

Проте на практиці вирішення цих питань ускладнилося як за рахунок економічної кризи в державі, так і в результаті неготовності значної частини фермерів до функціо-

нування в умовах агресивного ринкового середовища. Окрім цього, фермерське господарство, як форма ведення підприємницької діяльності, має як позитивні сторони, так і певні слабкі місця.

На думку Т.І. Яворської, перевагами фермерського способу господарювання є: спадковість сімейного сільськогосподарського бізнесу; господарське ставлення до землі й безпосередній контакт фермера із сільською громадою; існування на території сільської ради одного або кількох фермерських господарств дає можливість підвищувати рівень зайнятості сільського населення; можливість створення неформальних об'єднань з метою координації зусиль по вирішенню соціально-економічних проблем. В той же час недоліками фермерських господарств є: відсутність належної державної підтримки; надмірна бюрократизація при отриманні державних пільг; відсутність ресурсного забезпечення розвитку фермерських господарств; ціновий диспаритет в аграрній сфері [5]

Діалектична сутність фермерських господарств, тобто поєднання сімейної форми господарювання та максимізація прибутку, як головний мотиваційний чинник функціонування підприємницької структури, обумовлює проблематику розвитку вітчизняного фермерства як складової аграрного підприємництва. З одного боку, економічна діяльність в умовах агресивного конкурентного середовища передбачає постійну оптимізацію техніко-технологічного забезпечення, способу використання ресурсного потенціалу, можливість залучення найманої праці.

В той же час основою фермерського способу господарювання є родина, як колективний власник трудових, матеріальних та інших видів ресурсів. Незважаючи на те, що фізичним представником фермерського господарства як юридичної особи є окрема людина, питання, пов'язані із майновими відносинами у фермерському господарстві, за винятком випадків використання найманої праці, регулюються сімейним законодавством.

Збереження сімейної форми аграрного підприємництва передбачає забезпечення спадковості, що, в свою чергу, потребує стабільного соціально-економічного клімату на

селі, прогнозованості у розвитку галузі та чіткої і зрозумілої системи взаємовідносин між суб'єктами аграрного підприємництва та державними інститутами. В іншому випадку вітчизняне фермерство трансформує свою соціально-економічну сутність, набуваючи рис класичної фірми.

Зокрема, в сучасних умовах спостерігається наявність серед загальної маси сімейних господарств значної кількості підприємств, що фактично підпадають під категорію приватних, оскільки переважна більшість робіт виконується найманими працівниками.

Як відмічає керівник Проекту USAID «АгроІнвест» М. Гриценко, сьогодні фермерське господарство нерідко де-юре може бути фермерським, а де-факто – сільськогосподарським підприємством. Воно передбачає підприємницьку діяльність, що ґрунтується на найманій робочій силі. Тобто, зі сторони наймаються люди, а хтось один управляє ними. На думку М.Гриценка, доцільним є внесення змін до закону «Про фермерське господарство» з метою чіткого розмежування формальних та реальних фермерських господарств з урахуванням світового досвіду. [3]

На думку В.Я. Месель-Веселяка, нині фермерські господарства в цілому відповідають високоефективній моделі ведення фермерства в європейських країнах, однак рівень розвитку даної форми господарювання є на сьогоднішній день недостатнім. [4]

Однією з проблем розвитку вітчизняного фермерства є неготовність аграріїв до функціонування в умовах постіндустріального суспільства, що зокрема передбачає здатність до координації спільних зусиль, налагодження взаємовигідної співпраці в рамках міжгосподарських об'єднань.

Корисним для агропромислового виробництва України може бути кооперативна діяльність країн Скандинавії щодо переробки і реалізації продукції. Так у Швеції через кооперативні організації реалізується 98% молока, виробленого фермерами, 80 – птиці і тварин, понад 80 – зерна, 75 – яєць, а також забезпечується до 60% постачання засобів виробництва.[6]

Об'єднуючи практично всіх фермерів Скандинавії, кооперативи відіграють провідну роль в економічних зв'язках аграрного сектора з іншими галузями національного господарства. Це стосується як збуту сільськогосподарської продукції та її переробки, так і виробничого забезпечення, кредитування і обслуговування фермерських господарств.[1]

Проте, як свідчить практика, переважна більшість вітчизняних фермерів не має належних навиків, необхідних для здійснення відповідних проектів. Набуті ними знання в сільському господарстві здебільшого техніко-технологічного характеру, і не включають методи розвитку аграрного бізнесу, що негативно відображається на рівні конкурентоспроможності господарств.

Саме тому на часі стоїть питання оптимізації кадрової підготовки для фермерів, зокрема набуття ними практичних знань та вмінь в сфері менеджменту, міжгосподарського будівництва тощо. В свою чергу, здійснюючи відповідні заходи через систему регіональних навчально-наукових центрів, держава створює необхідні умови для набуття вітчизняним фермерством рис повноцінного інституту, що є запорукою ефективного функціонування і системі постіндустріальної економіки.

Висновки. Як бачимо, специфіка розвитку вітчизняного фермерства та його проблеми обумовлені характером господарювання та загальними тенденціями в системі АПК України. Сімейна форма аграрного підприємництва не завжди дає можливість для конкурентоспроможного функціонування, тому частина фермерських господарств набуває рис приватного підприємства, активно використовуючи найману працю. В той же час активна домінуюча позиція агрокомпаній в цілій низці галузей створює небезпеку для подальшого розвитку фермерства як самостійної форми аграрного підприємництва. Поліпшити існуючу ситуацію має підготовка кваліфікованих кадрів для організації та ведення господарської діяльності в аграрній сфері на засадах сімейного бізнесу.

Література

1. Васильчак С.В. Формування та перспективи розвитку фермерських господарств у ринкових умовах / С.В. Васильчак, О.Р. Жидяк. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009 – Вип. 19.4. – С. 10-15.
2. Закон України Про фермерське господарство. [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
3. Гриценко М. Настав час зробити ставку на розвиток сімейних фермерських господарств. [Електронний ресурс]. - Режим доступу http://www.agroynok.com.ua/articles/family_farms
4. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток сільського господарства України (науково-методичне забезпечення)./В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК -2011. - № 7. - С.42-55
5. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т.І. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 384 с.
6. <http://agroua.net/economics/documents/category-95/doc-94/>